

فصل ۱

چیستی اخلاق حرفه‌ای

برخی از اهدافی که در این فصل به دست می‌آورد:

- چیستی اخلاق؛
- تعریف اخلاق حرفه‌ای؛
- انتظار از دانش اخلاق حرفه‌ای؛
- دین، قانون و اخلاق حرفه‌ای؛
- مسیر پدیداری دانش اخلاق حرفه‌ای؛
- بازانگاری نسبت به اخلاق حرفه‌ای.

«و بِحُسْنِ الْخُلُقِ نَعِيمًا»

نهج البلاغه، حکمت ۲۲۹

«کسی که اخلاق دارد همه نعمت‌ها را دارد»

(براساس این حدیث شریف اگر در جامعه‌ای اخلاق حاکم باشد، در پرتو آن می‌توان به همه جا رسید.)

تذکر حضرت علی علیه السلام به کاسب

در ایامی که امیرالمؤمنین علی علیه السلام زمامدار مسلمانان بود، اغلب به سرکشی بازارها می‌رفت و گاهی به مردم تذکراتی می‌داد.

روزی ایشان هنگام گذر از بازار خرمافروشان، دختری را در حال گریه مشاهده کرد و علت گریه‌اش را پرسید. دخترک گفت: از این کاسب، خرما خریدم و به منزل بردم اما اهل خانه آن‌را نپسندیدند. حال آورده‌ام که پس بدهم کاسب قبول نمی‌کند.

حضرت به کاسب فرمود: این دختر بچه خدمتکار است و از خود اختیار ندارد. شما خرما را بگیر و پولش را برگردان. کاسب ابتدا با دست به سینۀ حضرت کوبید و او را از خود راند اما وقتی فهمید او خلیفه مسلمین است، خود را باخت و رنگش زرد شد و فوراً خرمای دختر بچه را گرفت و پولش را پس داد.

سپس به حضرت عرض کرد: ای امیرمؤمنان از من راضی باش و مرا ببخش. حضرت فرمود: چیزی که مرا از تو راضی می‌کند این است که روش خود را اصلاح کنی و اخلاق و ادب را رعایت نمایی.

اخلاق چیست؟

فکر کنید

تصور شما از اخلاق چیست؟

افرادی را تصور کنید که در محیط کار و شغل و یا مدرسه و خانواده به نظر شما آدم‌های خوب و با اخلاقی هستند. آنها چه ویژگی‌هایی دارند که به نظر شما خوب و با اخلاق به نظر می‌رسند؟

خواندنی

انگاره ما از اخلاق

گاهی در محیط کار، مدرسه و... می‌شنویم که می‌گویند فلان کس آدم خوب و بااخلاق و یا فلان شخص آدم بداخلاق و ناسازگاری است. بنابراین، مجموعه‌ای از ویژگی‌ها مثل راستگویی، محبت، خوشرویی، انصاف، ایثار و فداکاری، خیرخواهی و... داریم که می‌توانیم این ویژگی‌ها یا صفات را خوب بنامیم و وقتی آنها را در شخصی مشاهده کنیم، می‌گوییم آن شخص، خوب یا خوش اخلاق است. ویژگی‌های دیگری نیز مثل دروغگویی، خودخواهی، دزدی، خشونت و... وجود دارد که اگر آنها را در شخصی ببینیم، می‌گوییم آن شخص، بد یا بداخلاق است.

انگاره ما از اخلاق در محیط کسب و کار

یکی از عوامل ناکامی افراد در تعامل اخلاقی، نداشتن تصویری درست و رسا از تعامل اخلاقی است. داشتن انگاره درست از اخلاق و ابعاد آن، نقش مهمی در تحقق اخلاق در محیط کسب و کار دارد. هر کسی برحسب انگاره خود از اخلاقی بودن، سعی در بهینه‌سازی رفتار خود دارد. توجه به مسائل مفهومی، از این جهت اهمیت دارد که موفقیت در یک فعالیت، در گرو انگاره درست ما از آن است؛ زیرا «موفقیت» یک انتخاب است. وقتی در کسب و کار می‌توان اخلاقی ماند که ابزارها و روش‌های کارآمد کسب و کار اخلاقی را بشناسیم و آنها را برگزینیم و چنین امری در گرو انگاره درست ما از مفهوم اخلاق کسب و کار است.

اخلاق چیست؟

اخلاق در لغت جمع خُلق و به معنای طبع، ذات و سرشت است و برای آن، تعاریف متفاوتی وجود دارد. در اصطلاح، اخلاق دانشی است که از انواع صفات خوب و بد و نیز چگونگی اکتساب صفات خوب و زدودن صفات بد بحث می‌کند. بنابراین، اخلاق مانند پزشکی، دانشی است برای تشخیص، پیشگیری و بهبود معضلات رفتاری. دانشمندان قدیم، اخلاق را صفت می‌دانستند اما اندیشمندان امروزی، اخلاق را رفتار می‌دانند، به نظر شما چرا؟

تمایز صفت و رفتار

صفت، امری درونی است که قابل مشاهده، تشخیص، اندازه‌گیری و مقایسه نیست اما رفتار، قابل مشاهده، اندازه‌گیری و مقایسه است. با این تعریف، رفتار قابل داوری و قضاوت است و هر رفتار حداقل با سه مؤلفه مورد سنجش قرار می‌گیرد:

۱ در کجا؟

۲ در مواجهه با چه کسی؟

۳ درباره چه موضوعی؟

به این مثال دقت کنید:

حسن مدیر است، مدیر بر سر کارمندش فریاد کشید.

نمونه قضاوت در صفت انگاری اخلاق:

«وای چه کار بدی کرد. یک مدیر خوب هرگز بر سر کارمندش فریاد نمی‌کشد.»

اما در رفتار انگاری اخلاق می‌گوییم:

«بر سر کدام کارمند؟ برای چه؟ در کجا؟ چه اتفاقی رخ داده بود؟ آیا رفتار کارمند به گونه‌ای بوده و یا در شرایطی بوده که مدیر ناگزیر برای باز داشتن کارمند، فریاد کشیده است؟ و...؟» یعنی خیلی فوری قضاوت نمی‌کنیم، بلکه رفتارها را در آن زمان و موقعیت مورد ارزیابی قرار می‌دهیم.

بنابراین: اخلاق، یک رفتار ارتباطی مبتنی بر رعایت حقوق طرف ارتباط و مسئولیت‌پذیری در قبال حقوق همه کسانی است که ما با آنان در ارتباط هستیم.

حوزه‌های رفتار ارتباطی

هر رفتار ارتباطی ما در چهار حوزه مختلف قابل سنجش و ارزیابی است:

من با خودم؛

من با خدا (خالق)؛

من با دیگر انسان‌ها؛

من با سایر امور (طبیعت و دیگر مخلوقات).

ضرورت اخلاق

قدرت تعقل در باب رابطه پدیده‌ها و ضرورت فراگیری علوم مختلف، پرسش‌هایی را مطرح می‌کند.

چه پرسش‌هایی خط‌کش ذهنی ما را به اندازه‌گیری سوق می‌دهد؟
آیا پاسخ‌هایی برای ضرورت وجودی اخلاق خواهیم داشت؟
آیا رفتار من اخلاقی است؟

رفتار من چه تأثیری (خوب یا بد) بر دیگران می‌گذارد؟
من مشغول به چه نوع رفتاری هستم؟
من چه می‌خواهم و آن را چگونه باید به دست آورم؟
من ...؟

طرح این‌گونه پرسش‌ها سبب می‌شود تا روابط من با خدا، خودم، دیگران و سایر مخلوقات الهی تنظیم و اصلاح گردد.

ضرورت‌های بسیاری برای اخلاق و آموزش آن وجود دارد. اهمیت اخلاق از منظر دینی تا بدانجاست که از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است که فرمود: «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ» یعنی: من برای تکمیل کرامت‌های اخلاقی به پیامبری برانگیخته شدم.

بنابراین می‌توان گفت که اخلاق:

- تعدیل‌کننده خواسته‌های انسان است و از افراط و تفریط جلوگیری می‌کند.
- تربیت‌کننده و پرورش‌دهنده بعد معنوی انسان است.
- ضامن اجرای قوانین است.
- موجب موفقیت فردی، جمعی، شغلی و حرفه‌ای ماست.

پژوهش کنید

با مراجعه به منابع علمی، درباره ضرورت اخلاق یک مقاله بنویسید و در آن توضیح دهید که چرا رفتار ما باید اخلاقی باشد؟

این دو موضوع را از این منظر که «شجاع کسی است که دلاوری و دفاع او از حق خود از موضع نترسی، عادتش شده باشد و قانونمند کسی است که قانون را به نفع همه و از جمله خودش می‌داند و در اثر معرفت و تلاش و با تمرین و تکرار، رعایت قانون به عادت رفتاری او (اخلاق) تبدیل شده است»، بررسی و ارزشیابی کنید:

۱ آیا آدم گستاخ و قانون‌شکنی که صرفاً به خاطر حضور پلیس و ترس از جریمه شدن، از چراغ قرمز عبور نمی‌کند و یا سرعتش را کنترل می‌کند، آدم وظیفه‌شناس و قانونمندی است؟

۲ اگر آدم بزدلی که در شب از سایه خودش نیز می‌ترسد، به خاطر شرط‌بندی، شبی را تا به صبح یک تنه در گورستانی متروک به سر ببرد و در شرط‌بندی نیز برنده شود، آیا او نترس است؟ آیا آنچه که از او سرزده و با تکلفات بسیار بوده است، از نظر اخلاقی شجاعت به شمار می‌آید؟

معانی و رفتار اخلاقی

اصطلاح اخلاق به سه معنا به کار می‌رود، به عبارت دیگر رفتاری اخلاقی است که سه ویژگی زیر را داشته باشد:

۱ **پایدار باشد:** اخلاق به معنای ویژگی‌های روحی و نفسانی است که در فرد، پایدار (درونی) شده باشند؛ بدین معنا که این صفات چنان با شخص درهم آمیخته باشند که گویی جزئی از سرشت او شده‌اند. از این منظر، اخلاق همه خصوصیات نفسانی پایدار چه خوب و چه بد را در برمی‌گیرد.

۲ **ارادی و اختیاری باشد:** اخلاق به معنای رفتار یا خصوصیتی است که در حوزه آگاهی ما قرار دارد و تابع اراده ماست؛ برای مثال اگر غافل‌گیرانه دست خود را با سرعت به چشم کسی نزدیک کنیم، او به گونه‌ای غیرارادی چشم خود را خواهد بست. این عکس‌العمل را نمی‌توان اخلاقی یا غیراخلاقی دانست؛ چرا که در حوزه رفتارهای اختیاری او نیست. در اینجا اخلاق تنها رفتارهای آگاهانه و اختیاری قابل کنترل انسانی چه خوب و چه بد را در برمی‌گیرد.

۳ **مثبت و پسندیده باشد:** اخلاق تنها به معنای ارزش‌ها و خصوصیات مثبت و پسندیده به کار می‌رود. (اخلاقی یعنی خوب و غیراخلاقی یعنی بد). برای مثال هنگامی که می‌گوییم شجاعت یک صفت اخلاقی است، یعنی آن را ستایش کرده و نیک می‌دانیم و هنگامی که می‌گوییم بزدلی یک صفت غیراخلاقی است، یعنی آن را بد و ناپسندیده می‌شماریم.

چرا به اخلاقی بودن نیازمندیم؟ (سطوح نیاز ما به اخلاق)

با توجه به ویژگی سوم، همه ما صفاتی داریم که «خوب» و یا «بد و ناخوشایند» می‌باشند. از ویژگی‌های خوب به عنوان فضایل اخلاقی و از ویژگی‌ها و صفات بد به عنوان ردایل اخلاقی نام برده می‌شود. بر همین اساس، هیچ فرد و جامعه‌ای از اخلاق بی‌نیاز نیست و نیاز به دانش اخلاق (اخلاق دانی) و اخلاقی بودن (اخلاق ورزی)، همزاد بشر است. بنابراین، اخلاق در سه سطح به ما کمک می‌کند:

- ۱ سطح فردی (هماهنگی و آرامش درون ما را ثبات می‌بخشد).
- ۲ سطح اجتماعی (امکان زیست بهتر را برای همگان فراهم می‌آورد).
- ۳ سطح آرمانی (به انسان کمک می‌کند تا استعدادهای خود را شکوفا سازد).

فکر کنید

هدف از آموزش اخلاق چیست؟

آیا به نظر شما بدون آموزش هم می‌شود اخلاقی بود؟
آموزش اخلاق در محیط کسب و کار چه فایده‌ای دارد؟

هدف از آموزش اخلاق چیست؟

- آیا شنیدن پند و اندرز و نصیحت لازم است؟
 - آیا دانستن ارزش‌ها و مسئولیت‌های اخلاقی لازم است؟
 - آیا تغییر رفتار و تغییر نگاه و انگاره (ریشه پنهان رفتار ما) لازم است؟
 - آیا تغییر منش‌ها، کنش‌ها و صبوری و حلم در واکنش‌ها لازم است؟
 - آیا ...؟
- قطعاً همه اینها لازم‌اند اما هدف از آموزش اخلاق، بسیار ژرف‌تر و فراتر از اینهاست.

هدف از آموزش اخلاق، تحول وجودی است

شنیدن نصایح و پندها ما را به ارزش‌ها و مسئولیت‌های اخلاقی هدایت می‌کند و با درک ارزش‌ها و مسئولیت‌ها، رفتارمان تغییر می‌کند. با تغییر رفتار، نگاه و اندیشه‌های ما نیز تغییر می‌کند. بنابراین، تربیت اخلاقی:

- ۱ موجب رشد اخلاقی ما در جامعه می‌شود.
- ۲ موجب تحول وجودی ما می‌گردد.
- ۳ تأثیر مثبتی در محیط کسب و کار ما دارد.

تعریف اخلاق حرفه‌ای

بیشتر بدانید

اقسام مسئولیت‌های انسان

مسئولیت‌های آدمی به دو دسته حقوقی و اخلاقی تقسیم می‌شوند.

۱ **مسئولیت‌های حقوقی:** این نوع مسئولیت‌ها ناشی از

قوانین وضع شده می‌باشند و دارای ضمانت اجرایی

قانونی هستند. پس مسئولیت‌پذیری حقوقی یعنی پایبندی به قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌ها.

۲ **مسئولیت‌های اخلاقی:** یعنی تعهد و الزام در قبال حقوق خود یا دیگران. بنابراین،

مسئولیت‌پذیری اخلاقی یعنی پایبندی به حقوق افراد یا نهادهای صاحب حق.

مسئولیت‌پذیری اخلاقی به قلمرو خاصی از زندگی بشر محدود نمی‌شود و همه

ابعاد زندگی انسان را در برمی‌گیرد. هرگاه انسان دارای اختیار باشد، مسئولیت

او نیز در همان جاست و کامیابی و موفقیت انسان در گرو شناخت و رعایت

مسئولیت‌های اخلاقی در همه عرصه‌ها و قلمروهای زندگی است.

آیا تاکنون عنوان اخلاق حرفه‌ای را در جایی شنیده‌اید؟ به نظر شما چه تعریفی

از اخلاق حرفه‌ای می‌توان بیان کرد؟ آیا می‌توانید چند ویژگی اخلاق حرفه‌ای

مرتبط با رشته تحصیلی خود را برشمارید؟

فکر کنید

چیستی اخلاق حرفه‌ای

اخلاق حرفه‌ای به معنای اخلاق در حرفه است. اخلاق حرفه‌ای به منزله یک دانش، شاخه بالنده‌ای از اخلاق کاربردی است که دامنه بسیار فراخ و شاخه‌های فراوان یافته است. اخلاق حرفه‌ای بر حسب هر حرفه خاص، گوناگونی می‌یابد. درباره ملاک اخلاقی بودن فعل و ملاک خوب و بد بودن رفتارها، نظرات بسیار مختلف و متنوعی وجود دارد. آنچه در اینجا مورد توجه است و برای عملیاتی کردن رفتار اخلاقی در

حرفه‌ها کارایی دارد، اخلاق حقوق محور است. مراد از حقوق، علاوه بر حقوقی که در هر جامعه‌ای توسط قانون‌گذار وضع می‌شوند، حقوق طبیعی (تکوینی) هم هست که برای زیست سالم انسان وجود دارند. این حقوق، مطلق و جهان‌شمول هستند و هیچ‌کس نمی‌تواند آنها را از انسان سلب نماید. اگر توانایی برخورداری انسان‌ها را از آن جهت که انسان هستند، حق آنها بنامیم، انسان‌ها حقوقی دارند. لذا در رفتار ارتباطی بین شخصی می‌توانیم، رعایت حقوق را ملاک نیکویی رفتار بدانیم. برخی از حقوق طبیعی انسان عبارت‌اند از حق حیات، حق استقلال فردی، حق احترام، حق حریم خصوصی، حق رشد، حق آزادی عقیده و بیان، حق آموزش و تربیت و ...

بیشتر بدانید

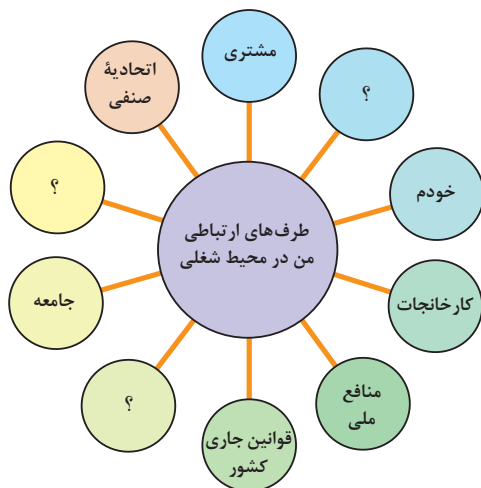
حقوق بر دو قسم‌اند:

- حقوق وضعی:** مجموعه حقوق و قوانینی هستند که برای اصلاح روابط انسانی و متناسب با اقتضائات زمانی توسط قانون‌گذار وضع می‌شوند. مانند قوانین راهنمایی و رانندگی، قوانین تجارت و کسب و کار، قانون روابط مالک و مستأجر و سایر قوانین کیفری، مدنی و حقوقی. بدیهی است این قوانین متناسب با شرایط جامعه و نیازهای متغیر انسان‌ها قابل تغییر و تکمیل هستند.
- حقوق طبیعی (تکوینی):** حقوقی ثابت هستند که اصول آنها جهان‌شمول است و شامل حقوقی است که خداوند در نهاد بشر به ودیعه نهاده و هیچ‌کس نمی‌تواند انسان‌ها را از این حقوق محروم کند (مانند آنچه که در بالا گفته شد).

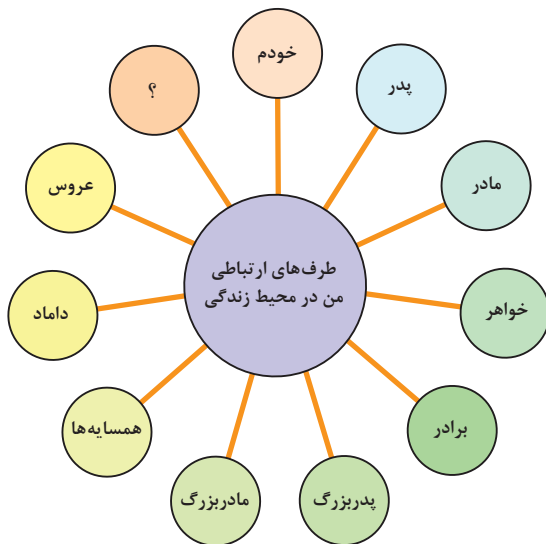
تعریف اخلاق حرفه‌ای

بنابر آنچه که بیان شد، مسئولیت‌های اخلاقی صاحبان مشاغل و حرف (پیشه‌وران و بنگاه‌های کسب و کار) در قبال حقوق افراد طرف ارتباط، در محیط ۳۶۰ درجه است. مسئولیت‌پذیر بودن فرد به معنای آن است که هر کس در هر محیطی که قرار می‌گیرد، صاحبان حق و حقوق آنها را شناسایی کند و رعایت حقوق آنها را مهم بداند. برای درک درست از محیط ۳۶۰ درجه به دو نمودار صفحه بعد دقت کرده و آنها را کامل کنید.

عناصر ارتباطی ما در محیط ۳۶۰ درجه زندگی شغلی

عناصر ارتباطی ما در محیط ۳۶۰ درجه زندگی خانوادگی

تحلیل و ترسیم کنید

با توجه به دو نمودار بالا، طرفین ارتباط در محیط ۳۶۰ درجه محل تحصیل (هنرستان) خود را به روش بارش مغزی ترسیم کنید و سپس حقوق هر یک از آنها را در محیط ۳۶۰ درجه بنویسید.

فعالیت کلاسی

انتظار از دانش اخلاق حرفه‌ای

فکر کنید

آیا اخلاق دانش است؟

برای درمان بیماری‌های جسمی خود به چه کسی مراجعه می‌کنید؟ او از چه دانشی برخوردار است؟ درباره بیماری‌های رفتاری که منشأ آنها بخل، حسدورزی، دروغ‌گویی، نفاق، زیرآب‌زنی، ریاکاری و تظاهر، غفلت، مسئولیت‌گریزی و... می‌باشد، تحقیق کنید.

اخلاق به منزله دانش

برخی بر این باورند که اخلاق، پند و نصیحت و یا مزیت‌های دیگری از این قبیل است. اینها درست است اما همان‌گونه که برای شناخت بیماری‌های جسمانی نیاز به دانش پزشکی می‌باشد، برای شناخت بیماری‌های رفتاری نیز نیاز به دانش داریم و آن، دانش اخلاق است. علم اخلاق در فرهنگ اسلامی دانشی است که از فضایل و رداییل و شیوه به دست آوردن ملکات خوب (فضایل) و زدودن ملکات بد (رداییل) بحث می‌کند.

مهم‌ترین انگاره‌ها از اخلاق

- ۱ پندانگاری: عده‌ای از مردم، اخلاق را مجموعه‌ای پند و اندرز و نصیحت می‌دانند.
- ۲ زیور انگاری: برخی از افراد، اخلاق را زیور بنگاه می‌دانند و با منشور اخلاقی، دیوار بنگاه را زینت می‌دهند.
- ۳ ترمز انگاری: برخی رعایت حقوق افراد (نکات اخلاقی) را مانع پیشرفت و ترقی کسب و کار می‌دانند.
- ۴ مزیت انگاری: برخی نیز اخلاق را در بنگاه، مزیت رقابتی و فرصت برتری بنگاه می‌دانند.
- ۵ طب انگاری: برخی دیگر نیز معتقدند اخلاق دانشی است به مانند طب. همان‌گونه که طبیب با مشاهده و معاینه بیمار:
[۱] بیماری و علت آن را تشخیص می‌دهد؛

۲ برای پیشگیری از سرایت به دیگران توصیه‌هایی می‌کند؛

۳ برای بهبود و درمان راه‌حل عملی و اجرایی دارد.

یک مدیر آشنا به دانش اخلاق نیز قادر است:

۱ معضلات رفتاری را تشخیص دهد؛

۲ از گسترش آنها پیشگیری نماید؛

۳ برنامه‌ جامعی برای بهبود معضلات رفتاری در بنگاه داشته باشد.

مقایسه طب جسمانی با طب رفتاری

طب رفتاری	طب جسمانی
برای درمان بیماری‌های رفتاری و اخلاقی خود (رفتارهایی که موجب ضایع شدن حقوق ما و طرف‌های ارتباطی می‌گردد) نیز نیاز به طبیب داریم و طبیب آن در رهیافت اول، اخلاق‌دانی (یعنی آشنایی با اصول و مبانی اخلاقی) و در رهیافت دوم، اخلاق‌ورزی (اقدام و عمل اخلاقی) است. زیرا اخلاق دانش تشخیص، پیشگیری و برنامه‌ بهبود و درمان معضلات رفتاری است.	ما برای درمان بیماری‌های جسمی خود نیاز به طبیب داریم و هنگامی که بیمار می‌شویم به پزشک مراجعه می‌کنیم. پزشک با انجام معاینات و بررسی‌های بالینی و کلینیکی، در ابتدا بیماری ما را تشخیص می‌دهد و سپس برنامه‌ پیشگیری از تشدید و سرایت بیماری به دیگران را به ما می‌آموزد و در انتها نیز برنامه‌ بهبود و درمان را ارائه می‌دهد.

بنابر آنچه که بیان شد، اخلاق حرفه‌ای دانشی است که به تبیین روشمند مسائل اخلاقی در حرفه می‌پردازد و از سازمان و بنگاه برخوردار از دانش اخلاق حرفه‌ای انتظار می‌رود حقوق همه عناصر درون و برون خود را بشناسد و به آنها پایبند باشد.

کاربرد دانش اخلاق در تشخیص مسائل حرفه‌ای

همان‌طور که گفته شد، اخلاق، دانش تشخیص، پیشگیری و بهبود معضلات رفتاری است. از اخلاق حرفه‌ای انتظار می‌رود مسائل اخلاقی در حرفه را برحسب تنوع حرفه‌ها پاسخ دهد. این انتظارات و مسائل را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

مسئله اخلاقی اول

کاربران در هنگام تصمیم‌گیری حرفه‌ای از خود می‌پرسند تکلیف اخلاقی من چیست و آیا چنین مواجهه‌ای، اقدامی اخلاقی است؟ پاسخ این پرسش و پرسش‌های مشابه، نیازمند پژوهش روشمند است.

انتظار از دانش اخلاق در این مسئله:

- ۱ مسئولیت‌های اخلاقی را به صورت نظام‌مند بیان کند؛
- ۲ فضیلت‌ها و رذیلت‌های حرفه‌ای را به صورت تفصیلی، مستدل و ناظر به موقعیت‌های عینی بیان نماید.

مسئله اخلاقی دوم

مدیران با مسائلی مانند تهمت، تنبلی، تخریب همکاران، کم‌کاری، غیبت، حسدورزی و... مواجه هستند و قصد پیشگیری و درمان این رذایل را دارند. آنها از خود می‌پرسند چگونه می‌توان این مشکلات و مسائل را شناسایی و برطرف نمایند؟ پاسخگویی به این نیاز با تشخیص دقیق معضلات اخلاقی و حل اثربخش آنها به کمک بهره‌گیری از آموزه‌های دانش اخلاق حرفه‌ای امکان‌پذیر است.

انتظار از دانش اخلاق در این مسئله: شیوه‌های پیشگیری و بهبود آسیب‌های اخلاقی در حرفه را تبیین نماید.

مسئله اخلاقی سوم

گاهی مدیران از خود می‌پرسند چه کسی را به‌کار بگیریم؟ آیا فرایند تولید کالا و یا پاسخگویی به مشتری از رخنه اخلاقی برخوردار نیست؟ آیا مقررات و نظام‌های حرفه‌ای اخلاقی هستند؟ آیا...؟

انتظار از دانش اخلاق در این مسئله: سنجش اخلاقی در حوزه‌های مختلف منابع انسانی، فرایندها، مقررات و نظام‌های شغلی نیازمند دستاورد دانش اخلاق حرفه‌ای است. متخصصان اخلاق حرفه‌ای می‌توانند شایستگی‌های اخلاقی منابع انسانی را برای تصدی یک منصب بسنجند، مقررات و آیین‌نامه‌ها را ممیزی اخلاقی نمایند و عملکرد اخلاقی محیط کسب و کار را به صورت سالانه ارزیابی کنند.

مسئله اخلاقی چهارم

آیا برای ترویج اخلاق سخنران دعوت نمایم؟ آیا در سخنرانی‌ها به پند و اندرز و نصیحت پردازم؟ آیا بروشور و اعلامیه اخلاقی منتشر نمایم؟ آیا اخلاق دستوری است؟ آیا...؟

انتظار از دانش اخلاق در این مسئله: شیوه‌های آموزش اثربخش ارزش‌ها و نیز ترویج و نهادینه‌سازی رفتار اخلاقی در حرفه و محیط کسب و کار را ارائه نماید.

الف) تربیت اخلاقی در حرفه‌های مختلف مانند پزشکی، مهندسی، هنری، تجاری و خدماتی، کشاورزی و... نیازمند الگوی عملی متفاوت از یکدیگر و خاص آن حرفه می‌باشد. به عنوان مثال نمی‌توان الگوی اخلاقی پزشکان را برای مهندسان و یا برعکس به کار برد.

ب) صرف توصیه افراد به خوب عمل کردن و اخلاق حسنه داشتن، آنها را متخلق (اخلاق ورز) نمی‌کند. کسی که می‌خواهد اخلاقی عمل کند باید بداند، بخواهد و بتواند زیرا گاهی:

می‌دانیم تکلیف اخلاقی چیست و چه باید کرد.	و	نمی‌دانیم چگونه به انجام تکلیف توفیق یابیم؟
می‌دانیم در عرصه رقابت، اصول اخلاقی را باید رعایت کرد.		نمی‌دانیم چگونه باید آنها را رعایت کنیم؟
می‌دانیم حسادت موجب تباهی و حضور در آتش حسد است و در پی درمان حسد هستیم.		نمی‌دانیم چگونه باید از شر حسد رها شویم؟

این ندانستن‌ها نه تنها فرد را از درمان دور می‌سازد بلکه مشکلات را پیچیده‌تر هم می‌کند. در اینجاست که رهیافت دو گانه اخلاق حرفه‌ای اهمیت خود را نشان می‌دهد.

دو رهیافت اخلاق حرفه‌ای (فردگرا و سیستمی)

اخلاق حرفه‌ای، دانشی است فراگیر و فراگیر بودن آن بدان معناست که هم حقوق همه طرفین ارتباط را که در محیط فعالیت حرفه‌ای قرار دارند در قبال حقوق کاربران در برمی‌گیرد و هم مسئولیت‌پذیری محیط کسب و کار در حرفه را شامل می‌شود. بر این اساس، اخلاق حرفه‌ای دو رهیافت متمایز دارد:

رهیافت فردگرایانه: با تأکید بر اخلاق منابع انسانی (کاربران و مدیران اخلاقی)؛
رهیافت سیستمی یا جمع‌گرایانه: با تأکید بر مدیریت راهبردی و سیاست‌گذاری (سازمان اخلاقی، محیط کسب و کار اخلاقی و...).

با توجه به آموخته‌های خود از این بخش، مسئله اخلاقی مرتبط با گروه خود را تبیین کنید و در جدول بنویسید که برای حل این مسئله از کدام حوزه انتظار از اخلاق بهره می‌گیرید؟

دین، قانون، اخلاق حرفه‌ای

فکر کنید

به نظر شما برای دستیابی به رفتار مبتنی بر رعایت حقوق طرف ارتباط در محیط کسب و کار، نقش کدام یک از دین، قانون و اخلاق با اهمیت تر است؟ چرا؟

رابطه دین و اخلاق^۱

شهید مطهری متفکر بزرگ اسلامی رابطه دین و اخلاق را این گونه بیان می کند: «اخلاق جزئی از دین است، دین و اخلاق هر یک هویت مستقل دارند ولی در هم اثر می گذارند. پس هر یک را به طور مستقل می توان تبیین نمود».

جایگاه رعایت حقوق افراد در آموزه‌های دینی

امام علی علیه السلام می فرماید:

«جَعَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ حَقَّ عِبَادِهِ مُتَقَدِّمًا عَلَى حَقِّهِ فَمَنْ قَامَ لِحَقِّ عِبَادِهِ وَ ذَلِكَ يُؤَدِّي إِلَى إِقَامَةِ حَقِّهِ»

خداوند حقوق بندگانش را مقدمه پذیرش حقوق خود قرار داده و کسی که حقوق بندگانش را رعایت کند، حقوق الهی را نیز رعایت خواهد کرد.^۲

حقوق و وظایف انسان از منظر امام سجاد علیه السلام: رساله حقوق امام سجاد علیه السلام از اصیل ترین منابع حقوقی شیعه برای شناخت کیفیت و چگونگی روابط سیاسی اجتماعی، اقتصادی و حکومتی در جامعه اسلامی است و حاوی بیش از ۵۰ وظیفه برای فرد نسبت به دیگران در چهار حوزه ارتباطی (با خودش، با خدا، با دیگران و با سایر امور) می باشد. در حقیقت درسنامه ای اخلاقی است که بیان کننده رفتار انسان در حوزه روابط فردی و اجتماعی است. حقوق مطرح شده در این رساله دربرگیرنده بسیاری از روابط اجتماعی هر فرد است. در مقدمه این رساله، امام سجاد علیه السلام فرموده اند: «خدایت بیامرزد! آگاه باش

۱. مطهری، مرتضی، فلسفه اخلاق، انتشارات صدرا.

۲. شرح غررالحکم، تصحیح محدث ارموی، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶، ج ۳.

که پروردگار را بر تو حقوقی است که سرپای وجودت را فراگرفته است. در هر جنبش و آرامش، در هر جایگاهی که به آن درآیی و در هر اندامی که آن را حرکت دهی و در هر ابزاری که آن را به کارگیری از او بر تو حقی واجب است. برخی از این حقوق، بزرگ‌تر از برخی دیگر است^۱».

رابطه قانون و اخلاق

رابطه بین قانون و اخلاق (شبهات‌ها و تفاوت‌ها)

مسائل اخلاقی مقدم بر قانون‌اند و هنوز برخی از مسائل اخلاقی تبدیل به قانون نشده‌اند چون هنوز در حوزه اخلاق هستند و ضمانت اجرای قانونی ندارد، بنابراین، اخلاق فریه‌تر از قانون است. اخلاق و اصول مترتب بر آن، مطلق و جهان‌شمول هستند، اما قانون به مانند عرف مطلق نیست و به اقتضای شرایط و زمان تغییر می‌کند. این خود فرق بین قانون و اخلاق است.

به‌طور کلی مسئولیت‌های اخلاقی را نباید جدای از مسئولیت‌های قانونی دانست. همان‌گونه که گفته شد، در اصول، اخلاق فریه‌تر و فراتر از قانون است اما در عمل، همگان ملزم به رعایت قانون هستند.

مبنای پیشگیری از بی‌قانونی و بی‌اخلاقی، کاربست اخلاق حرفه‌ای است. زیرا پیشگیری همیشه مطمئن‌تر و کم‌هزینه‌تر از درمان است. در این باره بحث کنید.

فعالیت کلاسی

تمایز مسئولیت اخلاقی با مسئولیت حرفه‌ای و حقوقی

تعریف اخلاق صرفاً به مسئولیت‌پذیری در قبال حقوق افراد، ممکن است مرز آن را از مسئولیت‌های حرفه‌ای و قانونی (حقوقی) پنهان کند. برای روشن شدن و شفاف شدن این تفاوت‌ها ابتدا مسئولیت حرفه‌ای و قانونی تشریح شود.

۱ مسئولیت حرفه‌ای، شرح وظایف مورد توافق شخص با کارفرماست و چنین مسئولیتی غالباً مدّون است مثلاً پزشک با بیمارستان یا کارگر با کارفرما.

۲ مسئولیت قانونی در برابر حقوق موضوعه (وضع شده توسط مراجع قانون‌گذاری) است. تفاوت مسئولیت‌های اخلاقی با مسئولیت‌های حقوقی و نسبت آن دو را در جدول صفحه بعد می‌توان مشاهده کرد.

۱. فرامرز قراملکی، احد. (۱۳۹۶). اخلاق حرفه‌ای، چاپ هشتم. تهران: انتشارات مجنون.

۳ همان‌طور که گفته شد، مسئولیت‌های اخلاقی از جنس حقوق طبیعی است و اصول آن، فراگیر، مطلق و جهان‌شمول می‌باشد؛ البته نباید فراموش کنیم که مصادیق آن در هر جامعه‌ای متناسب با فرهنگ آن، قابل تغییر است، اما مسئولیت حقوقی و حرفه‌ای که از علم حقوق گرفته می‌شود، وضعی و قراردادی است و همان‌گونه که در سطح دوم جدول نشان داده شده است، دارای ویژگی‌های غیرفراگیر می‌باشد.

مقایسه مسئولیت اخلاقی با مسئولیت حقوقی

مسئولیت اخلاقی	مسئولیت حقوقی و حرفه‌ای
سرشتی (ذاتی) و همزاد و همراه انسان است.	قراردادی است و بنا به ضرورت توسط انسان وضع می‌شود.
غالباً نامدوّن است.	کاملاً مدوّن است.
نسبت به همه شئون زندگی آدمی فراگیر است.	نسبت به همه شئون زندگی آدمی فراگیر نیست.
ابزار تشخیص و سنجش قانون است.	حمایت‌کننده از اخلاق است.
یکی از منابع قانون است.	منبع آئین‌نامه‌ها و قوانین است.

مبحث انکاره

انکاره چیست؟

ما هر چیزی را با دیده نگاه می‌کنیم اما دیده را با چه چیزی؟ نگاره و انکاره ما ریشه پنهان رفتار ماست (در دیواره ذهن ما تابلوهای نقاشی قرار دارد که براساس آن تابلوها و نقاشی‌ها هر موضوعی را به وسیله آن نگاه می‌کنیم). انکاره (خیال) امری درونی و پنهان می‌باشد و در تعامل ما با امور بسیار مؤثر است. انکاره‌های ما احساسات، داوری‌ها، انتخاب‌ها، موضع‌گیری‌ها، کردارها، افکار و نگرش‌های ما را مدیریت می‌کنند.

انکاره به مثابه قدرت

انسان، خردمند است اما تصمیم و اقدام انسان‌ها در مسائل شخصی، خانوادگی، شغلی و زندگی اجتماعی تا چه اندازه‌ای از سنجش خردمندانه بر می‌خیزد؟ انسان، بنا به تعریف، قدرت اندیشیدن دارد و در مواجهه با مشکلات زیستی می‌تواند بر پایه اطلاعاتی که در ذهن دارد ابتدا مشکلات را به مسئله تبدیل کند و سپس مسئله را هشیارانه و به شیوه منطقی حل کند. اما مسئله این است، انسان‌ها که در تجربه تاریخ زیسته‌اند جنگ و صلحشان، ننگ و فخرشان، کنش و واکنش‌شان تا چه میزان حاصل سنجش منطقی بوده است؟ آیا عواملی غیر از سنجش منطقی، در تصمیم و اقدام انسان‌ها نقش دارند؟ نقش انکاره در میان عوامل اثرگذار در تصمیم و اقدام انسان‌ها چه میزان است؟ مهم‌ترین عامل پنهانی که بر همه شئون آدمی چیره می‌شود و بر احساسات، عواطف،

خواسته‌ها، تصمیم‌ها و رفتارهای وی اثر می‌گذارد، خیال است و خیال صورتی است که با آن به چیزی می‌نگریم. کسی که فردی را همچون مار می‌انگارد، او را مار می‌بیند (در ذهن خود از او یک تصویر با خصوصیات مار دارد) و دیگری همان فرد را نگار می‌انگارد. در واقع، انگاره‌ها همان نگاه ما به امورند. به عبارت دیگر، انگاره همان تصویر ذهنی ما از اشیا و امور است.

نکته

اساس تمام فعالیت‌های ما بر انگاره‌های ما استوار است زیرا:
افراد بر پایه‌ی انگاره‌ی خود از یک فعالیت:

- به آن دل می‌دهند و یا رغبتی نسبت به آن نشان نمی‌دهند (انگیزش).
- نسبت به آن پایداری می‌کنند و یا از آن عبور می‌کنند و توجهی به آن ندارند (تلاش).
- آدم‌ها و ابزارهای مناسب را می‌یابند و یا اینکه دلیلی برای سرمایه‌گذاری نمی‌بینند (منابع).
- دست آخر، کامیابی یا ناکامی را رقم می‌زنند (هدف).

تصویر (نقاشی یا انگاره) فرد از کالا و خدمات

اکنون می‌توان به جای پرسش از اینکه: «خریدار چگونه یک کالا و خدمات را می‌خرد؟» «بپرسیم»:

«خریدار چگونه یک انگاره مؤثر از کالا و خدمات پیدا می‌کند؟»

ساخت و تغییر انگاره

نقش تبلیغات در ایجاد انگاره در اذهان جامعه

ساختن و تغییر انگاره شهروندان و جامعه نسبت به بنگاه کسب و کار خوب، در به دست آوردن اعتماد به کار می‌آید؛ زیرا انگاره‌ها فراتر و مؤثرتر از تحلیل منطقی و پردازش خردمندانه اطلاعات عمل می‌کنند.

انگاره‌ها فرزند تبلیغات هستند. تبلیغات چگونه به انگاره‌آفرینی می‌انجامند؟ شکل‌گیری انگاره و تصویر خوب از محصول، در ذهن فرد یا حافظه جمعی و مشترک انسان‌ها به چه عواملی بستگی دارد؟ همراهی کالا با مفاهیمی چون با کیفیت، ارزان، خدمات پس از فروش و... می‌تواند به شکل‌گیری انگاره برسد. انگاره‌ها شکل‌ها و سطوح مختلف دارند؛ خیال خوش (انگاره خوب) یا خیال ناخوش (انگاره بد).

فکر کنید

چگونه می‌توان انگاره‌ای را به میان آورد که در ذهن همهٔ انسان‌ها، صرف‌نظر از قومیت، دین، رنگ پوست، زبان و... خوش بنشیند و عامل انتخاب و خرید کالا باشد؟

مشتری راضی که طرفدار دو آتشهٔ کالا شده است، انگاره آفرین است و البته مشتری ناراضی هم انگارهٔ بد می‌آفریند.

فعالیت

با توجه به مفهوم انگاره (خیال) و نقش آن در موفقیت یا عدم موفقیت، یک حوزهٔ کسب و کار را مرتبط با رشتهٔ تحصیلی - حرفه‌ای خود که قصد انجام آن را دارید، به صورت گروهی تعریف کرده و بگویید چرا این حرفه را انتخاب می‌کنید؟

نام گروه	انگارهٔ فرد اول	انگارهٔ فرد دوم	انگارهٔ فرد سوم	انگارهٔ فرد چهارم
رشتهٔ من				
کسب و کار آیندهٔ من				

باز انگاری نسبت به اخلاق حرفه‌ای

«چشم‌ها را باید شست، جور دیگر باید دید»
سهراب سپهری

انگاره ما از اخلاق

تصور کامل و روشن از چیستی اخلاق حرفه‌ای، آن را به منزله کالای راهبردی بنگاه کسب و کار نشان می‌دهد اما تصور ناقص سبب روی گردانی از آن می‌شود. نبود تصور کامل و روشن از اخلاق حرفه‌ای یکی از عوامل رشدنیافتگی آن در سازمان‌های کسب‌وکار و مراکز پژوهشی شده است. فقدان تصور دقیق از اخلاق حرفه‌ای یکی از دلایل عدم رشد آن در سازمان‌ها و مراکز آموزشی کشور است.

فکر کنید

مقایسه دو انگاره از اخلاق حرفه‌ای

مفاهیم دو انگاره زیر را با دقت بخوانید و درباره آنها با توجه به مبحث خواندنی درباره «انگاره به مثابه قدرت» بحث کنید تا به دریافت مفهومی مشترک برسید. توضیح دهید چگونه درک مفهومی و کاربردی از این مبحث می‌تواند در تمام شئون زندگی شخصی و حرفه‌ای شما تأثیرگذار باشد.

تصور الف (پند انگاری)	حاصل تصور الف	تصور ب (طب انگاری)	حاصل تصور ب
مشتی پند و پیمان، اندرز و نصیحت	تنظیم نسخه‌ای واحد برای همه چیز و همه کارها و در نتیجه، وررفتن با مشکل و تبدیل مشکل به بحران	دانش تشخیص، پیشگیری و بهبود معضلات رفتاری	تبدیل مشکل به مسئله و نسخه‌ای مستقل و مناسب و تخصصی برای هر کس و یا هر کار

کدام تلقی از اخلاق حرفه‌ای مورد نیاز است؟ کدام تلقی رایج است؟

داستان زیر را بخوانید و نقش انگاره را در قهرمان داستان تجزیه و تحلیل کنید.

سنگ تراش

روزی سنگ تراشی که از کار خود ناراضی بود و احساس حقارت می کرد از نزدیکی خانه بازرگانی عبور می کرد. در باز بود و او خانه مجلل، باغ و نوکران بازرگان را دید و به حال خود غبطه خورد و با خود گفت: این بازرگان چقدر قدرتمند است و آرزو کرد مانند بازرگان باشد. در یک لحظه، او تبدیل به بازرگانی با جاه و جلال شد. تا مدت ها فکر می کرد که از همه قدرتمندتر است؛ تا اینکه یک روز حاکم شهر از آنجا عبور کرد. او دید که همه مردم به حاکم احترام می گذارند حتی بازرگانان. مرد با خودش فکر کرد: کاش من هم یک حاکم بودم، آن وقت از همه قوی تر می شدم. در همان لحظه او تبدیل به حاکم مقتدر شهر شد. در حالی که روی تخت روانی نشسته بود و همه مردم به او تعظیم می کردند احساس کرد که نور خورشید او را می آزد. با خودش فکر کرد که خورشید چقدر قدرتمند است. او آرزو کرد که خورشید باشد و تبدیل به خورشید شد و با تمام نیرو سعی کرد که به زمین بتابد و آن را گرم کند. پس از مدتی، ابری بزرگ و سیاه آمد و جلوی تابش او را گرفت. پس با خود اندیشید که نیروی ابر از خورشید بیشتر است و تبدیل به ابری بزرگ شد. کمی نگذشته بود که بادی آمد و او را به این طرف و آن طرف هل داد. این بار آرزو کرد که باد شود و تبدیل به باد شد، ولی وقتی به نزدیکی صخره سنگی رسید دیگر قدرت تکان دادن صخره را نداشت. با خود گفت که قوی ترین چیز در دنیا، صخره سنگ است و تبدیل به سنگی بزرگ و عظیم شد. همان طور که با غرور ایستاده بود ناگهان صدایی شنید و احساس کرد که دارد خرد می شود. نگاهی به پایین انداخت و سنگ تراشی را دید که با چکش و قلم به جان او افتاده است.

کلام پایانی

اخلاق حرفه‌ای به عنوان مسئولیت‌های اخلاقی یک بنگاه، مانند اخلاق فردی و شغلی، به روابط عینی ناظر بوده و متضمن رهنمودهای عملی و کاربردی است. تأکید روزافزون بر اخلاق حرفه‌ای در بنگاه‌ها و سازمان‌های دولتی و بخش خصوصی در جوامع صنعتی، نیازهای پژوهشی و مطالعاتی فراوانی را به میان آورده است. مدیران با مسائل اخلاقی در حرفه خود مواجهه جدی ندارند و لذا برای حل مسائل اخلاقی بنگاه‌ها، خوددرمانی می‌کنند و خود را نیازمند به مراکز پژوهشی نمی‌انگارند؛ در نتیجه کسانی که در باب اخلاق می‌نویسند یا مسائل کلی و عامیانه را مطرح

می‌کنند و جز نصایح و مواعظ کلی فردگرایانه سخنی در خصوص مسائل عینی و مبتلابه بنگاه‌ها نمی‌گویند و یا به طرح مسائل فلسفی اخلاق می‌پردازند. به عبارت ساده‌تر، هر کسی در هر موقعیتی براساس انگاره خود از اخلاق (پنداندگاران یا طب‌انگاری) بر توسعه، ترویج و آموزش آن اقدام می‌نماید.

پروژه فصل

- هنرجویان می‌توانند به صورت فردی یا گروهی، هر یک از عناوین پروژه‌های خود را انتخاب کرده و نتیجه را به صورت پرده‌نگار، پوستر و یا کتابچه و بروشور ارائه نمایند.
- ۱ با مراجعه به حوزه کاریابی، رفتارهای اخلاقی و غیراخلاقی را در چهار بخش منابع انسانی، فرایندها، ساختمان و قوانین و مقررات فهرست نمایید.
 - ۲ مسئولیت‌های اخلاق و حقوقی رشته خود را تهیه و تنظیم نموده و به صورت متنی یا الکترونیکی به هنرآموز خود تحویل دهید.
 - ۳ انگاره کارکنان هنرستان (مدیر، دبیران، هنرآموزان، استادکاران، انبارداران و...) را درباره هنرستان و هنرجویان به تفکیک فهرست و گزارش نمایید.
 - ۴ با توجه به آموخته‌های خود از این فصل و با استفاده از کتاب همراه درباره دانش اخلاق حرفه‌ای مطالعه و یک پوستر ارائه نمایید.
 - ۵ به انتخاب و ابتکار خود پروژه‌ای را پیشنهاد نمایید.